

Джемс (Джеймс) (James) Вільям (1842-1910)

Джемс (Джеймс) (James) Вільям (1842-1910) – американський психолог і філософ, професор (викладав, зокрема, анатомію і фізіологію) Гарвардського університету (1889-1907), засновник прагматизму. Основні твори: “Принципи психології” (1890), “Великі особистості і їхнє оточення” (1890), “Моральне життя і філософ” (1891), “Воля до віри” (1896), “Різноманіття релігійного досвіду” (1902), “чи існує свідомість” (1904), “Моральний еквівалент війни” (1904), “Прагматизм – нова назва деяких старих способів мислення” (1907), “Плюралістичний Всесвіт” (1909) і ін. Прагматизм, завдяки зусиллям Джемс, став найвідомішою американською філософською школою початку 20 ст. “Прагматизм, – затверджував Джемс, – сама радикальна форма емпіризму і найменш критична стосовно минулого... Звертаючи до філософів-професіоналів, прагматисти уникають абстракцій, вербальних рішень, апіорних основ, фальшивих принципів, замкнених систем, помилкових абсолютів. Він звернений до конкретності й адекватності фактів, вчинків і сили. Це позначає примат емпіризму над раціоналізмом, волі і можливості над догматичною претензією на остаточну істину. Прагматизм не шукає якогось особливого результату. Це усього лише метод”. У центр своєї філософії Джемс поміщав особистість з її інтересами, турботами, переживаннями. Метафізика Джемса ґрунтувалася на ідеї плюралістичної многоформності дійсності. “Плюралістичний Всесвіт” – У Джемса незамкнута, незакономірна, це “царство випадку”, – “великий квітучий, що дзичить безладдя”. Її неможливо описати якою-небудь цілісною логічною системою. “Радикальний емпіризм” Джемс припускав, що “досвід і реальність складають те саме”, а дух і матерія (думки і речі, за Джемсом) розрізняються лише функціонально. Суб’єкт співзвучно власним інтересам виділяє речі вольовим зусиллям з “потоків життя” – безупинного потоку свідомості. Свідомість у Джемса – “ця назва неіснуючої речі, вона не має права займати місце серед основних принципів. Ті, хто ще залишається вірним йому, чіпляються просто за луну, за слабкий відзвук, що залишається зникаючим поняттям “душі” у повітрі філософії”. Не мається “ніякої первинної речовини або якості буття, крім того, з якого зроблені матеріальні об’єкти і з який складені наші думки про них”. Це першо-речовина, за Джемсом, – “чистий досвід” (“безпосередній”, “нескінченний” життєвий потік, що представляє матеріал для нашого “наступного відображення”, для “наших рефлексій”). Даний принцип нерідко іменувався “нейтральним монізмом”: речовина світу – не дух, не матерія, а щось, що передує і тому, і іншому. Пізнання – приватний вид відносин між двома порціями чистого досвіду. “Ідеї, будучи частиною нашого досвіду, стають істинами остільки, оскільки допомагають установити зв’язок з іншими частинами досвіду, засвоїти його за допомогою концептуальних схем... ідея щира, якщо оперує з упевненістю, спрощуючи і заощаджуючи наші зусилля”. Істина – це становлення, це процес – процес верифікації. Суб’єкт-об’єктне відношення – похідне від нього: досвід, згідно Джемс, не має внутрішньої подвійності. Ця неподільна порція досвіду може виступати в одній ситуації – суб’єктом, що пізнає, в іншій – пізнаваним предметом або явищем. Думки є деякою функцією (“бути свідомим”) пізнання. Джемс намагався створити “останнє, найбільш об’єктивне і найбільше суб’єктивний світогляд”. Згідно Джемса, свідомість розчленована і має доцільну структуру. Люди часто змушені на практиці приймати рішення, для яких не існує ніяких достатніх теоретичних основ.

Відсутність і вибору, і дії – теж рішення. Д. – один з деяких філософів, що чітко вказали на самому початку 20 ст. на силу ідеологічного абсолютизму, що всеруйнує, і згубність авторитаризму. Релігійне життя, як і будь-яка духовна, по Д., не підлягає редукції. Контакт людини з потойбічним світом радикально збагачує людський досвід, розширюючи сферу сприйманого і що досягається ім. Релігійний досвід повинний бути очищений від поняття гріха: "... не тотальність речей несе з собою ім'я Бога для простої людини. Надлюдська Особистість покликана виконати людські наміри, що мають цінність. Діючи в зовнішній сфері, у людини є вороги і границі... Думаю, що лише кінцева істота може бути гідним ім'ям Бога. Якщо все-таки абсолют існує (ця гіпотеза завжди відкрита), то як тотальність більш широка, де Бог представляє ідеальне, і ця релігійна гіпотеза малодоступна для простого віруючого". Релігія в Д. – постулат практичної дії, результат вільного вибору, опора людини в боротьбі проти засилля техніцизму і культу науки.